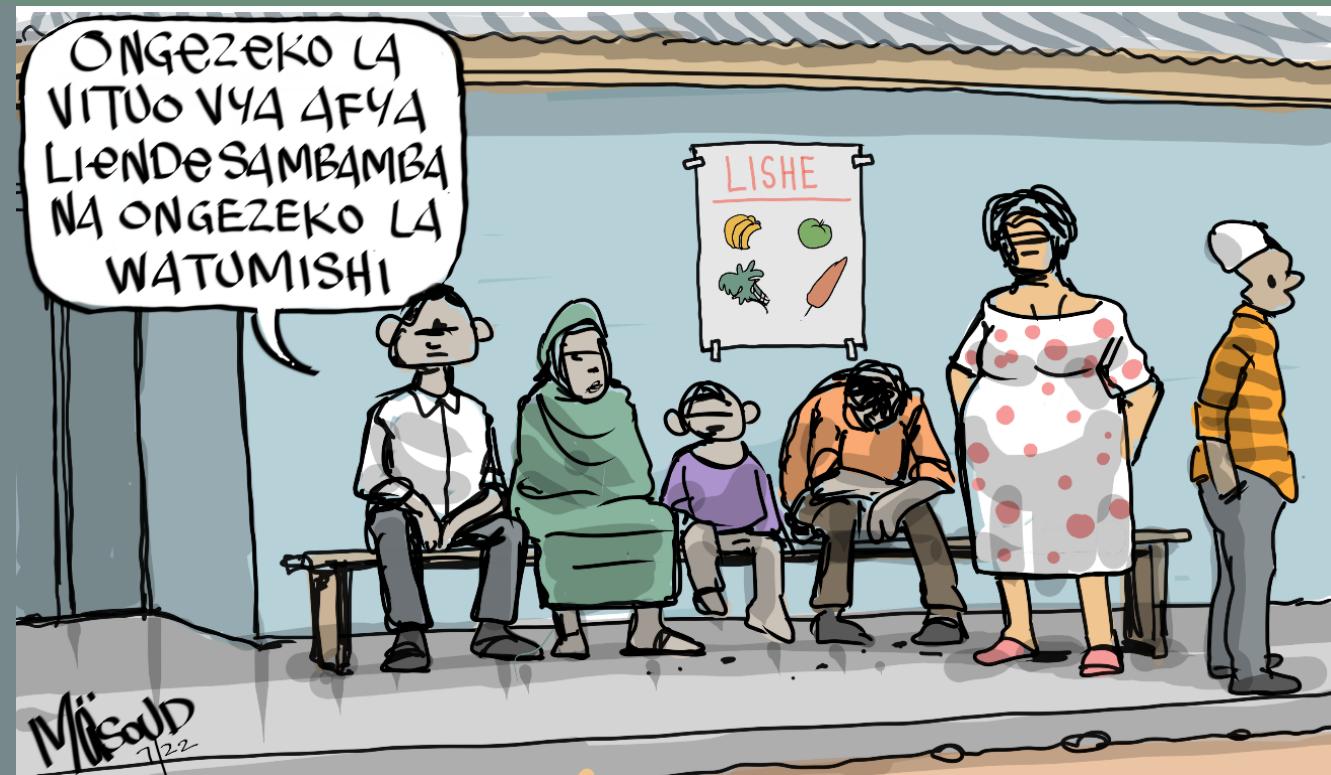




# Ripoti ya Uwajibikaji

## UTOAJI WA HUDUMA KWA JAMII

2020/21





# Ripoti ya Uwajibikaji

## UTOAJI WA HUDUMA KWA JAMII

2020/21



Co-funded by European Union



Schweizerische Eidgenossenschaft  
Confédération suisse  
Confederazione Svizzera  
Confederaziun svizra

Embassy of Switzerland in Tanzania



Embassy of Sweden  
Dar es Salaam



ROYAL NORWEGIAN EMBASSY

# **YALIYOMO**

<b>UTANGULIZI:</b> .....	i
<b>HALI YA UTOAJI WA HUDUMA ZA KIJAMII 2020/21</b> .....	1
Jambo la 1: Mapungufu Katika Kuajiri Watumishi .....	1
Jambo la 2: Mapungufu katika Utekelezaji wa Miradi ya Afya.....	3
Jambo la 3: Mapungufu ya Utekelezaji wa Miradi ya Maji:.....	8
Jambo la 4: Changamoto za Sekta ya Elimu Nchini .....	10
Jambo la 5: Utekelezaji wa Miradi ya Masoko .....	14
Jambo la 6: Mapungufu Katika Miradi ya Kilimo.....	15
Jambo la 7: Ufanisi wa Mifuko ya Kuinua Wananchi Kiuchumi.....	17
Jambo la 8: Hali Ya Utoaji Huduma Katika Magereza Nchini.....	18
<b>HITIMISHO</b> .....	<b>21</b>

## **UTANGULIZI:**

Ripoti ya Uwajibikaji ya Utoaji wa Huduma kwa Jamii imeandaliwa kutokana na ripoti za Mdhibiti na Mkguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali za mwaka 2020/21. Dhumuni la ripoti hii ni kuzirahisisha ripoti za CAG ili kuwawezesha wadau wa uwajibikaji (kama vile AZAKI, Wawakilishi wa Wananchi, Taasisi za Elimu ya Juu na Vyombo vya Habari) kudai uwajibikaji pale wanapona huduma zinazotolewa na Serikali hazikidhi mahitaji yao.

### **Dhana ya Utoaji Huduma kwa Jamii:**

Utoaji wa huduma kwa jamii ni mgawanyo wa huduma muhimu kwa jamii kulingana na mahitaji ya jamii husika. Huduma za jamii ni bidhaa au mahitaji ambayo ni muhimu kwa maisha na ustawi wa jamii. Huduma hizi za kijamii mara nyingi hugharamiwa na Serikali ingawaje kuna huduma nyingine zinachangiwa na wananchi. Mfano wa huduma za kijamii ni Elimu, Afya, Maji na Barabara. Pia, huduma hizo hujumuisha nishati, pembejeo za kilimo, masoko na masuala mtambuka ikiwemo haki za binadamu. Huduma hizi ama hutolewa moja kwa moja na Serikali au kwa ushirikiano baina ya Serikali na wafadhili/wahisani, taasisi za kidini au asasi za kiraia. Ripoti hii imejikita katika huduma zifuatazo; maji, kilimo, afya, elimu, masoko, mifuko ya kuinua jamii kiuchumi na masuala mtambuka ya haki za binadamu na jinsia.

Ili kukidhi mahitaji ya jamii (wapokea huduma), watoa huduma wanatakiwa kutekeleza majukumu yao kwa kuzingatia dhana ya uwazi, uwajibikaji na ushirikishwaji wa wapokea huduma. Kwa upande wa Serikali (Wizara, Mamlaka za Serikali za Mitaa, Idara na Mawakala wa Serikali), wanawajibika kutoa huduma kwa jamii kwa kuzingatia misingi ya uwazi, usawa na haki za binadamu. Hii ni pamoja na kutoa ufanuzi na uthibitisho pale unapohitajika na wananchi. Wananchi wanahaki ya kushirikishwa na jukumu la kushiriki kwenye shughuli za jamii, pamoja na kudai uwajibikaji kwa watoa huduma. Huduma za jamii zinapaswa kutolewa kwa kuzingatia misingi mitatu muhimu ya uwazi, uwajibikaji na ushirikishwaji kama inavyoiezwa hapa chini;

**Uwazi:** ni hali ya Serikali kutekeleza majukumu yake bila usiri, na kuwahabarisha wananchi kuhusu huduma husika ili waweze kufuatilia utendaji wa Serikali kwa kuzingatia sheria, kanuni na taratibu. Serikali kufanya kazi kwa uwazi kunapunguza hatari ya vitendo vya rushwa na ukiukwaji wa haki za binadamu na jinsia. Vilevile, utendaji kazi wa Serikali kwa uwazi kunaimarisha imani ya wananchi kwa serikali yao. Hii ni kwa mujibu wa Ibara ya 132(5)(f) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano ya Tanzania na Kifungu cha 5(2)(c) cha Sheria Na.6 ya Fedha za Umma ya mwaka 2001.

**Uwajibikaji:** ni hali ya Serikali kutekeleza majukumu yake kwa mujibu wa sheria, kanuni na taratibu na kubeba dhamana ya kutoa ufanuzi na uthibitisho pale wananchi watapohoji utoaji wa huduma kwa jamii. Kwa mujibu wa Ibara ya 8 (1) (c) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977 "Serikali (viongozi na watendaji) itawajibika kwa wananchi", hivyo Serikali inawajibika kwa wananchi na wananchi wana wajibu wa kuiwajibisha Serikali yao.

**Ushiriki/ushirikishwaji wa wananchi:** ni hali ya uhusishwaji wa makundi yote ya jamii katika kupanga, kufanya maamuzi kwa mambo yanayowahusu na kufuatilia ufanisi wa huduma za jamii zinazotolewa na Serikali. Kwa mujibu wa Ibara ya 8 (1) (d), ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977, "Wananchi watashiriki katika shughuli za Serikali yao kwa mujibu wa masharti ya Katiba". Na Ibara ya 146 (1) ya Katiba hiyo inampa nafasi mwananchi kushiriki na kushikirishwa na Serikali za Mitaa katika kupanga mipango na shughuli za utekelezaji wa maendeleo katika sehemu zao za kuishi.



## HALI YA UTOAJI WA HUDUMA ZA KIJAMII 2020/21

Ripoti hii inaonesha hali ya utoaji wa huduma za jamii kulingana na matokeo ya uchambuzi wa ripoti za ukaguzi wa ufanisi zilizotolewa na CAG kwa mwaka 2020/21. Pia, uchambuzi huu umetumia ripoti nne za ukaguzi wa hesabu za CAG za mwaka 2020/21 ambazo ni: Ripoti ya Ukaguzi wa Serikali Kuu; Ripoti ya Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo; Ripoti ya Ukaguzi wa Mamlaka ya Serikali za Mitaa na Ripoti ya Ukaguzi wa Mashirika ya Umma.

Ripoti hii imechambua hoja mbalimbali za CAG ambazo zimeonyesha hali halisi ya utoaji wa huduma za kijamii na kushauri namna ya kuboresha mazingira ya utoaji wa huduma za jamii nchini. Mikoa ambayo imefanyiwa uchambuzi katika ripoti hii ni: Mkoa wa Dar es Salaam, Njombe, Iringa, Songea, Mtwara, Dodoma, Tanga, Mbeya, Kilimanjaro, Arusha, Tabora, Rukwa, Singida, Katavi, na Kigoma.

Mambo yaliyoibuliwa katika uchambuzi huu ni kama ifuatavyo;

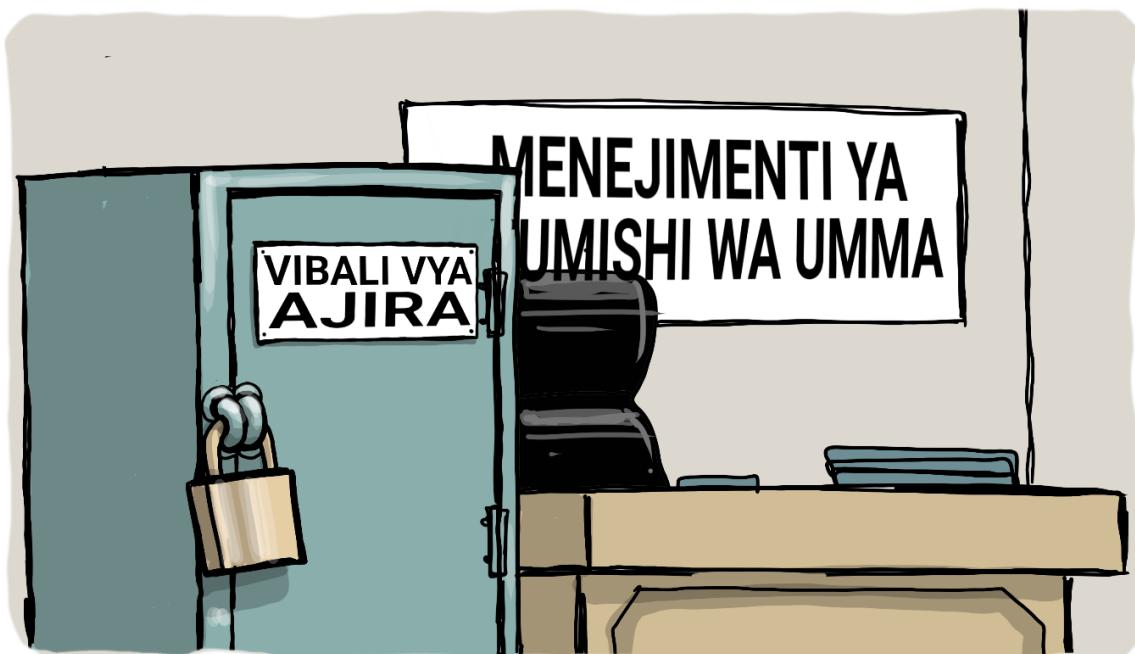
### Jambo la 1: Mapungufu Katika Kuajiri Watumishi

Uwepo wa watumishi wa kutosha katika Ofisi za Serikali na Taasisi za Umma ni nguzo muhimu ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo na utoaji wa huduma kwa wananchi. Ukaguzi wa CAG wa 2020/21 umebaini upungufu wa watumishi 33,145 katika Wizara, Idara, Wakala za Serikali, Taasisi nyingine na Sekretarieti za Mikoa. Idadi hii ni sawa na asilimia 42 ya mahitaji ya watumishi 57,241 yaliyobainishwa na Taasisi za Umma kama ilivyofafanuliwa kwenye Jedwali Na. 1 hapa chini.

*Jedwali Na. 1: Upungufu wa Watumishi katika Taasisi za Serikali*

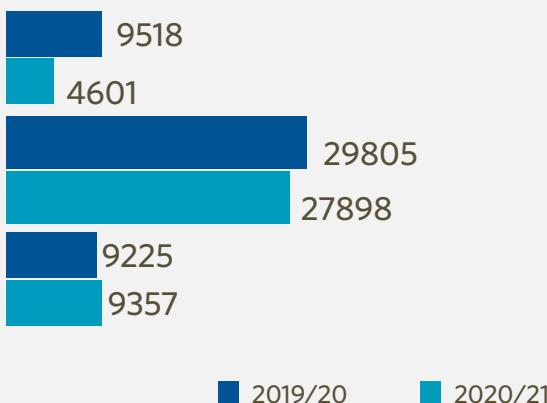
<b>Na</b>	<b>Jina la Taasisi</b>	<b>Idadi ya Taasisi</b>	<b>Watumishi wanaotakiwa</b>	<b>Upungufu wa watumishi</b>	<b>Asilimia ya Upungufu wa Watumishi</b>
1	Wizara na Taasisi zake	9	44,019	26,092	59%
2	Wakala za Serikali	3	508	225	44%
3	Taasisi nyingine	39	12,373	6,652	54%
4	Sekretarieti za Mikoa	2	341	176	52%
5	Jumla	53	57,241	33,145	58%

Ukaguzi wa CAG umebaini kuwa, upungufu wa watumishi uliopo unasababishwa na Ofisi ya Rais Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora kutotoa vibali vya ajira kama inavyoonekana kwenye Taarifa ya Hali ya Ajira Nchini ya mwaka wa fedha 2020/21.



Taarifa hii inaonesha kuwa, Serikali ilipanga kuajiri watumishi 4,601 kwa mwaka wa fedha 2020/21 wakati Taasisi za Serikali ziliomba vibali vya kuajiri watumishi 27,898. Hata hivyo, Serikali kuitia Ofisi ya Rais Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora ilitoa vibali vya ajira 9,357 tu kama inavyoonekana kwenye Kielelezo Namba 1 hapa chini. Mwelekeo wa uchambuzi wa vibali vya kuajiri kwa miaka miwili unaonesha mwenendo mdogo wa kutoa vibali vinavyotolewa na Ofisi ya Rais Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora.

## Kielelezo 1: Mwelekeo wa uchambuzi wa vibali vya kuajiri.



### Athari

Kukosekana/upungufu wa watumishi katika ofisi za umma kunaathiri utoaji wa huduma stahiki kwa wananchi. Kwa mfano, kwenye sekta ya afya, ukosefu wa watumishi bado ni changamoto kubwa inayochangia wanawake wengi kujifungua bila msaada wa wataalamu wa afya hivyo kusababisha vifo vya mama na mtoto, ambapo kwa mwaka 2021 vifo vilivyotokana na uzazi vilikuwa 1,580.

### Nini kifanyike

- Serikali kupitia Ofisi ya Rais Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora itekeleze kikamilifu lengo lake la kufanya tathmini ya kina ya mahitaji ya rasilimaliwatu katika utumishi wa umma.
- Serikali kupitia Ofisi ya Rais Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora iwe na mkakati wa kuajiri watumishi kwa kuzingatia matokeo ya tathmini ya kina ya hali ya mahitaji ya rasilimaliwatu katika utumishi wa umma.
- Wizara ya Fedha na Mipango itenye bajeti ya kuajiri watumishi wanaohitajika kulingana na tathmini ya kina ya mahitaji ya rasilimaliwatu katika utumishi wa umma.

## Jambo la 2: Mapungufu katika Utekelezaji wa Miradi ya Afya

Lengo namba 3 la Dira ya Taifa ya Maendeleo kufikia mwaka 2025, inaelekeza kila mwananchi kupata huduma bora ya afya ya msingi. Serikali imekuwa ikitekeleza miradi mbalimbali ya afya ikiwemo ya ujenzi wa vituo vya afya na zahanati. Kutokana na jitihada hizo, idadi ya vituo vya afya na zahanati imeongezeka kutoka vituo 7,680 mwaka 2016 hadi 8,458 mwaka 2020<sup>1</sup> sawa na ongezeko la asilimia 10.1. Ongezeko la vituo vya afya halikwenda sambamba na ongezeko la watumishi wa afya. Hii imesababisha upungufu wa watoa huduma za afya hadi kufikia asilimia 53 mwaka 2021. Pia, ili kukabiliana na upungufu wa vifaa tiba na usambazaji wa madawa Serikali kwa mwaka wa fedha 2020/21 ilipanga kutumia Shillingi 263.8 bilioni<sup>2</sup>. Hata hivyo, CAG alibaini kasoro mbalimbali zinazoathiri utekelezaji wa miradi ya maendeleo katika ngazi ya Halmashauri kama ifuatavyo;

1 Ripoti ya NBS yam waka 2020, ukurasa 26

2 Hotuba ya Waziri wa Afya kwa mwaka 2021/22

- i. **Kuchelewa Kukamilika kwa Majengo ya Afya:** Mamlaka za Serikali za Mitaa 54 zilizopokea kiasi cha Shillingi 31.10 bilioni kwa ajili ya ujenzi na kukamilisha ujenzi wa majengo ya Afya, ikiwemo hospitali za Wilaya, Vituo vya Afya na Zahanati ambavyo havikuwa vimekamilika.
- ii. **Serikali za Mitaa kuchelewa kuanza ujenzi wa miradi:** Mamlaka za Serikali za mitaa 8 zilichelewa kuanza ujenzi wa miradi ya majengo ya vituo vya afya kwa takribani miezi 6 tangu fedha zilipopokelewa.
- iii. **Madawa yaliyokwisha muda wake:** Mamlaka za Serikali za Mitaa 46 ziliripotiwa kuwa na dawa zilizoisha muda wake wa matumizi zenye thamani ya Shillingi 3.49 bilioni. Dawa hizi zilikuwa zimekwisha muda wake kwa kipindi cha kuanzia miezi mitatu hadi miaka 20, ambapo hadi muda wa ukaguzi wa CAG zilikuwa bado hazijateketezwa.
- iv. **Kutotumika kwa Miradi iliyokamilika:** Miradi ya vituo vya afya yenye thamani ya Shillingi 3.98 bilioni katika Mamlaka za Serikali za Mitaa 20 ilikuwa imekamilika lakini haitumiki. Miradi hii inajumuisha vyumba vya upasuaji, vyumba vya kuhifadhi maiti, wodi, zahanati, na vituo vya afya.

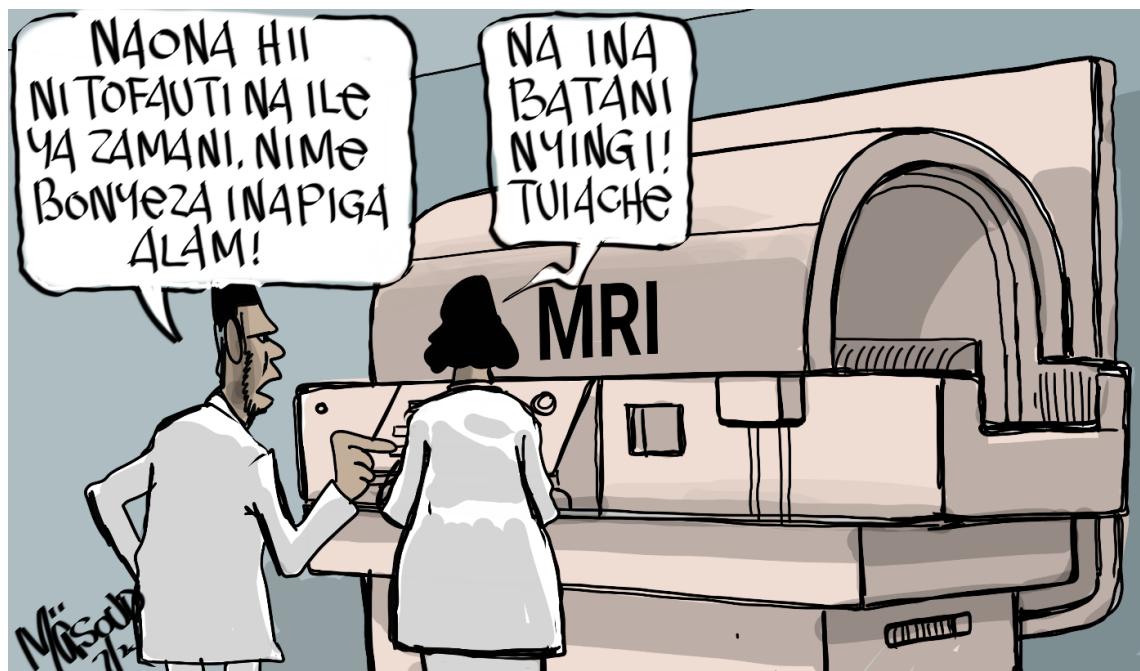
Jedwali Na. 2 linaonesha hali ya utekelezaji wa ujenzi wa miradi ya afya kwa baadhi ya Halmashauri.

*Jedwali Na. 2: Hali ya Utekelezaji wa Miradi ya Afya Mwaka 2020/21*

Mahali	Jina la Mradi	Kiasi (Shillingi Billion)
<b>Kuchelewa kukamilika kwa miradi ya afya</b>		
H/W Nkasi	Ujenzi wa Hospitali ya Wilaya	2.30
H/W Madaba	Ujenzi wa Hospitali ya Wilaya	1.15
H/W Kigoma	Ujenzi wa Hospitali ya Wilaya	0.99
H/W Lushoto	Ujenzi wa wodi ya wazazi katika Hospitali ya Wilaya	0.69
H/W Mpanda	Ujenzi wa jengo la wazazi kwenye Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Katavi	9.12
H/J Mbeya	Ujenzi wa wodi ya upasuaji katika hospitali ya Rufaa ya Mkoa Mbeya	1.28
H/W Singida	Ujenzi wa kituo cha kuzuia virusi vya Corona kwenye hospitali ya Rufaa ya Mkoa Singida	0.67
<b>Miradi ya Afya iliyotelekezwa</b>		
H/W Tandahimba	Ujenzi wa Vituo vya kutolea huduma za afya kwa kipindi cha kuanzia mwaka mmoja hadi miaka 11	0.58
<b>Kutotumika kwa Miradi iliyokamilika</b>		
H/W Uvinza	Boti la kubebea wagonjwa	0.40
H/W Kilolo	Vituo vya afya vya Lugalo, Mbawi na Ng'uruhe	0.12

H/W Namtumbo	Ujenzi wa Hospitali ya Wilaya	0.43
H/W Kaliua	Ujenzi wa Zahanati ya Igombe	0.05
H/Mji Handeni	Kituo cha afya kata za Kwamagome na Kwasindi na ujenzi wa wodi ya wazazi Chanika	0.10
H/M Kigoma Ujiji	Ujenzi wa chumba cha upasuaji na chumba cha watoto Kituo cha afya Gungu	0.07
H/M Mtwara	Ununuzi wa jokofu la kuhifadhi maiti pamoja na mashine ya mionzi (X-Rays)	0.16
H/Mji Newala	Ujenzi wa vituo vya afya na nyumba za watumishi.	0.35
H/W Songea	Ujenzi wa vituo vya afya	0.45

**Changamoto kwenye matumizi ya vifaa vya matibabu:** Pamoja na Serikali kukamilisha miradi ya afya ili iweze kutoa huduma kwa wananchi, bado baadhi ya miradi imeshindwa kufanya kazi kwa ufanisi kama ilivyokusudiwa. Tatizo hili linasababishwa na mambo mbalimbali ikiwepo vifaa kuharibika, mabadiliko ya teknolojia, kukosa wataalamu na vifaa kutofanyiwa matengenezo hivyo kufanya vifaa kutokutumika au kutumika chini ya viwango.



Hospitali za Rufaa za Mikoa zenyе vifaa vya matibabu vinavyotumika chini ya kiwango zimeorodheshwa katika jedwali Na. 3;

**Jedwali Na. 3: Vifaa na Mashine Zinazotumika Chini ya Kiwango Katika Hospitali za Rufaa za Mikoa**

Hospitali ya Rufaa ya Mkoa	Jina la Mradi
<b>Vifaa vya matibabu vilivyotumika chini ya kiwango</b>	
Mbeya	<p><i>Mashine ya kuchanganua kemia na homoni (Architect ci4100).</i></p> <p><i>Mashine hiyo ilitengenezwa kufanya vipimo 185, yaani vipimo 87 vya homoni na vipimo 98 vya kemia. Hata hivyo, mashine hiyo ilikuwa inatumika kufanya majaribio matatu sawa na asilimia 2 tu ya matumizi.</i></p>
Kilimanjaro - Mawenzi	<p><i>Kichanganuzi cha kemia cha aina ya Abbot CI 4000.</i></p> <p><i>Mashine hiyo inaweza kufanya aina za vipimo zaidi ya 150, lakini inatumika kwa vipimo vitatu pekee kutokana na kutopatikana kwa vitendanishi vya maabara.</i></p>
<b>Vifaa na mashine za hospitali zisizofanya kazi</b>	
Kilimanjaro- Mawenzi	<p><i>Mashine ya Anesthesia.</i></p> <p><i>Mashine hiyo ilipokelewa tarehe 07 Desemba 2020, lakini hadi wakati wa ukaguzi mwezi Agosti 2021 (miezi 8 baadaye), mashine hiyo ilikuwa bado haijaanza kutumika kutokana na kuchelewa kukamilika kwa jengo la wazazi.</i></p>
<b>Mashine zisizofanyiwa matengenezo</b>	
Singida	<i>Kiunganishi cha oksijeni, mashine za ganzi, jokofu moja la benki ya damu, mashine mbili za ganzi, multipara mita biokemia moja na mashine ya elba biokemia.</i>
Tanga	<i>Mashine mbili za utrasaundi na mashine mbili za X-Ray.</i>
Dodoma	<i>Mashine mbili za X-Ray.</i>
Lindi - Sokoine	<i>Mashine ya kichanganuzi cha biokemia 67332 na 20195 haikuwa imetengenezwa tangu tarehe 5 Mei 2019, hadi Agosti 2021.</i>

**v. Utoaji Duni wa Huduma za Afya katika Hospitali za Rufaa za Mikoa:**

CAG alibaini baadhi ya Hospitali za Rufaa za Mikoa zilishindwa kutoa huduma stahiki kwa wananchi kutokana na sababu zifuatazo:

- Ukosefu wa vifaa tiba muhimu katika vyumba vya mashauriano ya daktari na mgonjwa katika Hospitali ya Mwananyamala, Amana na Dodoma. Vifaa hivi ni pamoja na, vipima joto vya kliniki, kikandamiza ulimi, seti za uchunguzi, Sphygmomanometers, tochi za mikono, pazia za uchunguzi na sinki zenye maji ya bomba,
- Kukosekana kwa mipango ya kuboresha huduma za uzazi na vifo vya watoto wachanga katika hospitali, pamoja na viongozi kuchelewa kuchukua hatua za kutosha kupunguza vifo vya uzazi na watoto wachanga,
- Utoaji duni wa huduma za rufaa katika baadhi ya Hospitali za Rufaa za Mikoa kama Tabora. Huduma hizo zinaathiriwa na kutokuwepo kwa vifaa maalum kama vile kichanganuzi cha Architecti Kemia, MRI na CT scan.



#### Athari:

(a) Miradi ya afya kutokamilika kwa wakati pamoja na kukamilika bila kutumika kunaathiri sekta ya afya kwa kuzingatia kuwa idadi ya watu inaongezeka na mahitaji ya huduma za afya yanaongezeka. Kwa mfano, mwaka 2020, idadi ya watu iliongezeka kwa asilimia 3.1 na kufikia watu 57,637,628 ikilinganishwa na watu 55,890,747 mwaka 2019<sup>3</sup>.

(b) Ukosefu wa vifaa tiba, na wahudumu wa afya katika hospitali na vituo vya afya, vinapelekea wananchi kunyimwa huduma hizi muhimu kwa maisha yao. Hali hii inawalazimisha wananchi wengi walio na uwezo mdogo kiuchumi kugharamia huduma hizi muhimu kwenye hospitali na vituo binafsi. Wananchi waliopo kwenye makundi maalum ambayo ni wanawake wajawazito, watoto hususani chini ya miaka 5, watu wenye ulemavu na wazee wanaathirika zaidi.

#### Nini Kifanyike:

WAJIBU inashauri Wizara ya Afya pamoja na Bohari Kuu ya Dawa zifanye yafuatayo;

- Wizara kutenga bajeti ya afya kulingana na makubaliano ya maazimio ya Abuja ya kutenga kiasi cha asilimia 15 ya bajeti ya Taifa. Kwa sasa bajeti iliyotengwa kwa mwaka 2022/23 ni Shilingi 1.11 trilioni sawa na asilimia 3 ya bajeti ya Taifa ya Shilingi 41.10 trilioni. Bajeti iliyotengwa kwa mwaka 2022/23 haikidhi mahitaji ya utoaji wa huduma za afya kwa wananchi.
- Utoaji wa huduma ya afya ni jukumu la Serikali kwa wananchi wake. Wizara ya Afya iendelee kuhamasisha wananchi kukata bima ya afya ili waweze kupata huduma bora za afya. Vilevile, Wizara ya Afya iweke na kusimamia utaratibu wa kaya masikini na wazee kuweza kusaidiwa na Serikali kupata bima ya afya ambayo itajumuisha matibabu ya magonjwa yote.

- c. Bohari Kuu ya Dawa kununua dawa kulingana na mahitaji na Wizara ya Afya irahisishé utaratibu wa uteketezaji wa dawa zilizoisha muda wa matumizi yake.
- d. Serikali kuziwezesha Halmashauri kukamilisha miradi ya afya iliyokwishaanza kabla ya kuanza miradi mipyä. Hii ni pamoja na kuhakikisha kwamba, miradi yote iliyokamilika inapatiwa vifaa tiba wezeshi pamoja na rasilimali watu ili iweze kutoa huduma kwa wananchi.
- e. OR-TAMISEMI kuendelea kuimarisha utoaji wa huduma za afya katika ngazi za hospitali, vituo vya afya, zahanati na ngazi ya vijiji/kaya kwa kuajiri wafanyakazi, kutoa ushauri wa kitaalam kwa vituo vya afya, zahanati na rasilimali fedha kwa wakati.

### **Jambo la 3: Mapungufu ya Utekelezaji wa Miradi ya Maji:**

Upatikanaji wa maji safi na salama kwa matumizi ya wanadamu ni moja ya huduma ya lazima kwa maisha na ustawi wa mwanadamu. Serikali ina jukumu la kuhakikisha kuwa wananchi wote wanapata huduma ya maji safi na salama ili kuepukana na magonjwa kama kipindupindu. UVIKO 19 ni moja ya changamoto ilioonyesha umuhimu wa huduma ya maji safi na salama katika kuwalinda wananchi na magonjwa ya mlipuko. Serikali imeboresha huduma ya maji safi na salama ambapo kwasasa ni takribani asilimia 86.5 ya wakazi wa mijini na asilimia 74.5 ya wakazi wa vijijini, ndio waliounaganishwa na huduma ya maji safi na salama. Takribani asilimia 13.5 ya wakazi wa mijini na asilimia 25.5 ya wakazi wa vijijini hawajaungaunishwa na huduma ya maji safi na salama.

Kwa Tanzania, wahanga wakubwa wa ukosefu wa maji ni watoto, wasichana, wanawake na baadhi ya watu wenye ulemavu kwa sababu za kimaumbile. Mpango wa Taifa wa Maendeleo wa Miaka Mitano wa 2020/21-2025/26 umeweka lengo la upatikanaji wa maji safi na salama kwa asilimia 90 ya wakazi wanaoishi vijijini na asilimia 95 ya wakazi wa mijini kufikia mwaka 2025. Pamoja na jitihada za Serikali za kuhakikisha wananchi wanapata maji safi na salama, bado kuna changamoto kwenye utekelezaji wa miradi ya maji kama zifuatavyo:

#### **a. Kuchelewa kukamilika kwa ujenzi wa miradi ya maji.**

CAG alibaini miradi 18 inayogharimu kiasi cha Shillingi 30.52 bilioni iliyotekelze wa kwenye Mamlaka za Serikali za Mitaa 15, ilichelewa kukamilika kwa kipindi cha mwezi mmoja hadi miaka 9. Kucheleweshwa kukamilika kwa miradi ya maji kunapelekea wananchi kuendelea kukosa huduma za maji. Pia, miradi inavyozidi kuchelewa kukamilika inasababisha ongezeko la gharama za ujenzi kutokana na kuongezeka kwa bei ya vifaa na gharama za kulipa mkandarasi (Malipo ya nyongeza na riba). Jedwali Na. 4, linaonesha hali ya utekelezaji wa miradi ya maji katika Halmashauri 7 zilizochambuliwa.

*Jedwali Na. 4: Hali ya Utekelezaji wa Miradi ya Maji katika Halmashauri 7 Zilizochambuliwa*

<b>MSM</b>	<b>Jina la Mradi</b>	<b>Thamani ya Mradi (Shilingi Bilioni)</b>
<i>Kuchelewa kukamilika kwa miradi ya maendeleo ya maji</i>		
Namtumbo	Usambazaji wa maji katika Viji vya Luhimbalo - Naikesi	2.68
Masasi	Ukarabati wa mradi wa maji kwa vijiji vya Makong'onda hadi Rivango	1.42
MtWARA	Mradi wa maji wa Bomba - Msimbati	1.60

<i>Uvinza</i>	<i>Mradi wa maji katika Kijiji cha Nguruka</i>	2.87
<i>Njombe</i>	<i>Mradi wa maji wa Igongwi (Lot 1)</i>	4.31
<i>Makete</i>	<i>Uboreshaji wa mradi wa maji wa Igolwa</i>	0.81
<i>Mkandarasi kutelekeza miradi ya maji</i>		
<i>H/W Ikungi</i>	<i>Mradi wa uchimbaji wa visima 20 katika vijiji 20 katika Halmashauri ya Ikungi</i>	0.78

### b. Changamoto kwenye utoaji wa huduma za maji

CAG alibaini kwa zaidi ya miaka 19, miradi ya maji kwenye Halmashauri nchini imeshindwa kutoa huduma kwa ufanisi kutokana na changamoto mbalimbali kama zilivyoainishwa kwenye Jedwali Na. 5.

*Jedwali Na 5: Hali ya Utoaji wa Huduma za Maji kwenye Baadhi ya Halmashauri*

<b>MSM</b>	<b>Jina la mradi</b>	<b>Changamoto</b>
<i>Uvinza</i>	<i>Mradi wa maji wa Nguruka</i>	<i>Vituo vya maji 31 kati ya vituo 55 vilivyojengwa sawa na asilimia 56 havitumiki kutokana na mabomba yanayotoka katika chanzo cha maji kutounganishwa. Pia, vituo 24 vya maji kutotumika kwa kuwa wanufaika hawako tayari kununua maji. Badala yake, wanatumia maji kutoka katika visima vya asili.</i>
<i>Chamwino</i>	<i>Mradi wa maji wa Chamwino unaosambaza maji katika vijiji vitatu (Handali, Lugala na Igandu).</i>	<i>Usanifu duni wa mradi umepelekea kubomoka kwa visima, hivyo kupelekea watu 35,479 kutopata huduma ya maji.</i>
<i>Uyui</i>	<i>Mradi wa maji wa Kizengi na Lutende</i>	<i>Maji yaliiyopatikana hayafai kwa matumizi ya binadamu. Hivyo kufanya jumla ya wananchi 46,459 kukosa maji.</i>
<i>Dodoma</i>	<i>Mradi wa maji Hombolo Bwawani 'A' wenyewe thamani ya Shilingi 0.69 billioni</i>	<i>Kuwepo kwa shughuli za kilimo ndani ya mita 60 kutoka vyanzo vya maji na uharibifu wa mitando ya usambazaji maji katika mradi wa Hombolo. Pia, vituo vitatu vya maji havifanyi kazi.</i>

### Athari

Kasoro zilizobainishwa zimepelekea athari zifuatazo:

- (a) Kukosekana kwa huduma ya maji safi na salama kwa wananchi 81,935 katika Halmashauri za Uyui na Chamwino, kunakwamisha utekelezaji wa Sera ya Maji ya mwaka 2002 inayotaka usawa katika usambazaji maji kwa wananchi wote, na kuelekeza kuwa umbali wa upatikanaji wa maji usizidi mita 400 kutoka katika makazi ya watumiaji wa maji. Vilevile, ukosekanaji wa maji hudhoofisha jitihada za kupambana na magonjwa kama UVIKO 19, kipindupindu n.k.



- (b) Kufilia kwa uchumi wa jamii na nchi hususani kwenye uzalishaji wa mazao na miradi ya umwagiliaji, ambapo hadi sasa ni asilimia 2.5 tu ya eneo lote linalofaa kwa umwagiliaji ndilo linalotumika<sup>4</sup>. Pia, wananchi wameendelea kupata maji yasiyo salama ambayo wamekuwa wakiyafuata umbali mrefu kutoka katika makazi yao.
- (c) Matumizi mabaya ya fedha za umma kwa kuwa na miradi iliyokamilika ambayo haitumiki.

### Nini Kifanyike

WAJIBU inashauri yafuatayo kufanywa na Wizara ya Maji na Umwagiliaji;

- i. Serikali na AZAKI ziedelee kuwaelimisha na kuhimiza wananchi kuhusu umuhimu wao wa kushiriki katika kuibua na kusimamia utekelezaji wa miradi ya maji kwenye halmashauri husika ili kupunguza hatari ya kufanya uwekezaji usiokua na tija.
- ii. Mamlaka za Maji Safi na Maji Taka kufanya tathmini ya vituo vya maji ambavyo havitumiki kutokana na ubovu wa miundombinu na kuvitengea bajeti ya ukarabati.
- iii. Wizara ya Maji, iagize Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Singida (SUWASA) kumtafuta mkandarasi aliyepewa kazi ya kuchimba visima 20 Ikungi Singida ambaye ni kitengo cha uchimbaji cha wakala wa maji na usafi wa mazingira vijijini (RUWASA) kuja kumalizia mradi wa maji na walioutelekeza kwa miezi 12.

### Jambo la 4: Mapungufu katika utekelezaji wa miradi ya elimu

Elimu ni huduma ya msingi inayotolewa kwa wananchi ili kuwapa maarifa na stadi ya kujikomboa kiuchumi na kijamii. Ili nchi iweze kupata maendeleo endelevu ni muhimu wananchi wake wakapata elimu bora. Wananchi walioelimika hujenga taifa lililoelimika na kuweza kutatua changamoto za kimaendeleo kwakua elimu ni daraja la kulitoa taifa kutoka kwenye umasikini na ujinga. Serikali katika kuboresha elimu imekuja na sera ya elimu bila malipo ili kila mtoto apate elimu na kuwapunguzia wazazi gharama za kupatia elimu watoto wao.

Dira ya maendeleo ya taifa ya mwaka 2025 inataka Tanzania kuwa taifa lenye watu wengi walioelimika katika nyanja zote kwa kiwango na ubora wa juu ili waweze kutatua changamoto za kijamii na kimaendeleo na kuleta ushindani wa kimaendeleo kimataifa. Vilevile, Waraka wa Elimu Na. 3 wa mwaka 2016 unaohusu utekelezaji wa Elimu Msingi bila malipo, unalenga kuhakikisha kwamba watoto wote wa kitanzania wenye rika la kupata elimu msingi, wanapata elimu hiyo bila kikwazo chochote ikiwemo kukosa ada au michango. Kutokana na utekelezaji wa waraka huo, kumekuwa na ongezeko la idadi ya wanafunzi wanaojiandikisha kila mwaka.

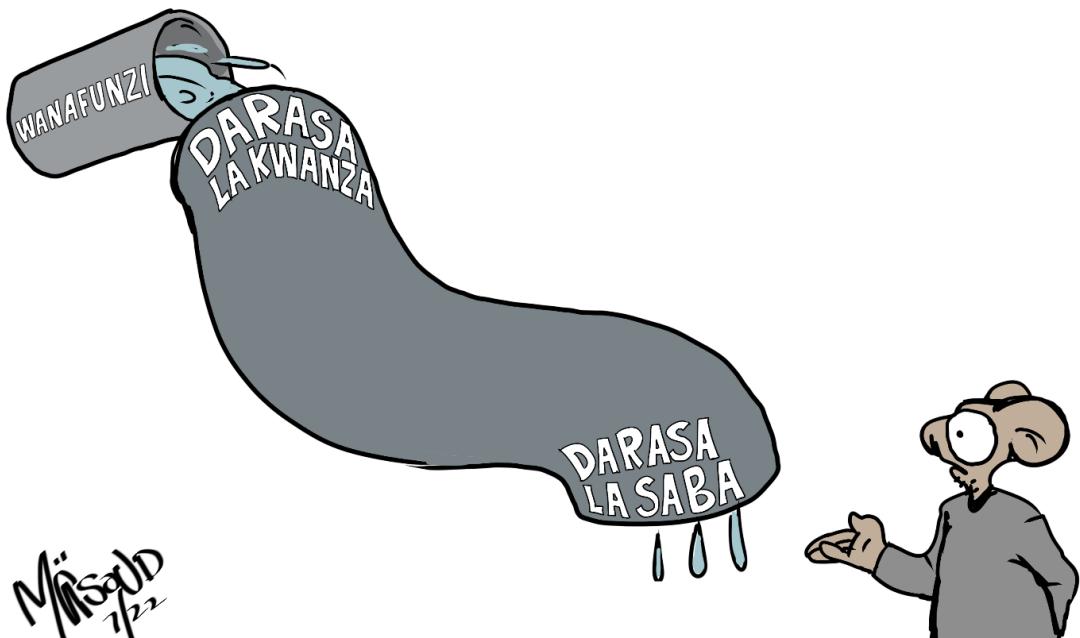
Pamoja na juhudini zote zinazofanywa na Serikali za kuboresha hali ya elimu nchini, ofisi ya CAG imebaini kuwa bado kuna mapungufu katika kutekeleza miradi ya elimu kama ifuatavyo;

- **Upungufu wa vitabu vya kiada katika shule za msingi:** Mamlaka ya Serikali za Mitaa 22 zina upungufu wa vitabu vya kiada 4,855,737 sawa na asilimia 77 ya vitabu vinavyohitajika. Ili kumaliza uhaba huu, vitabu vinavyohitajika vinagharimu Shilingi 19.42 bilioni.
- **Utolewaji wa fedha pungufu za ruzuku kwa ajili ya elimu bila malipo:** Mamlaka ya Serikali za Mitaa 25 hazikupokea kiasi cha Shilingi 4.25 bilioni ya ruzuku kwa shule za msingi na sekondari kwa ajili ya elimu bila malipo.
- **Upungufu wa miundombinu ya shule za msingi na sekondari:** Mamlaka ya Serikali za Mitaa 77 zina upungufu wa miundombinu kama vyumba vya madarasa, nyumba za walimu, ofisi, viti na meza katika shule za msingi na sekondari. Kwa shule za msingi, kuna upungufu wa miundombinu 516,642 sawa na asilimia 44 na katika Shule za sekondari kuna upungufu wa miundombinu 136,278 sawa na asilimia 20. Mchanganuo wa upungufu wa miundombinu ni kama unavyoonekana kwenye jedwali na 6:

Jedwali Na.6: Upungufu wa miundombinu katika shule za msingi na sekondari.

Shule za Msingi			
Vifaa	Mahitaji	Upungufu	% ya upungufu
<i>Madarasa</i>	124,268	74,735	60%
<i>Nyumba za Walimu</i>	90,742	73,135	81%
<i>Ofisi ya Walimu</i>	9,730	5,112	53%
<i>Viti</i>	150,833	65,889	44%
<i>Meza</i>	632,062	185,850	29%
<i>Matundu vya Vyoo</i>	178,547	111,931	63%
Shule za Sekondari			
Vifaa	Mahitaji	Upungufu	% ya upungufu
<i>Madarasa</i>	16,319	3,069	19%
<i>Nyumba za Walimu</i>	22,103	18,092	82%
<i>Ofisi ya Walimu</i>	2,044	1,407	69%
<i>Viti</i>	249,274	44,837	18%
<i>Meza</i>	359,324	57,163	16%
<i>Matundu vya Vyoo</i>	29,096	11,496	40%
<i>Matundu vya Vyoo-Walimu</i>	762	214	28%

- **Upungufu wa walimu katika shule za msingi:** Mamlaka ya Serikali za Mitaa 48 zina upungufu wa walimu wa shule za msingi 16,571 sawa na asilimia 41, ambapo mahitaji halisi ni walimu 40,458.
- **Utoro wa wanafunzi:** Kati ya mwaka 2018 na 2021, wanafunzi 18,670 walioandikishwa darasa la kwanza hawakumaliza elimu yao ya msingi kwa sababu mbalimbali katika Mamlaka ya Serikali za Mitaa 27. Kwa upande wa Watoto wa kike, CAG alibaini sababu mojawapo ni ujauzito. Wanafunzi wa kike wamekuwa wakirubuniwa wanapokuwa njiani kutokana na umbali mrefu kutoka nyumbani hadi shuleni, na kukosekana kwa mabweni shuleni



**Changamoto katika ujenzi wa miradi ya elimu kwenye baadhi ya Mamlaka za Serikali za Mitaa ni kama ifuatavyo:**

Jedwali Na 7: Hali ya Utekelezaji wa Miradi ya Elimu

MSM	Jina la Mradi	Kiasi Shilingi Billioni
	Kuchelewa kukamilika kwa miradi ya maendeleo ya elimu	
H/W Bumbuli	Ujenzi wa madarasa, ukumbi wa chakula, na matundu ya vyoo katika shule za msingi Kiluwai, Soni, Funta, Mbelei, Maduda, Mibukwe na Baga	0.35
	Miradi ya elimu iliyotelezwa	
H/J Tanga	Ujenzi wa miundombinu mbalimbali kwenye shule za sekondari, ulitelezwa kwa muda wa kuanzia mwaka mmoja hadi miaka sita	0.99

H/W Kilindi	<i>Ujenzi wa maabara katika shule za sekondari, ulitelekezwa kwa muda wa kuanzia mwaka mmoja hadi miaka sita</i>	1.77
H/M Kigoma/ Ujiji	<i>Ujenzi wa miundombinu mbalimbali kwenye shule za sekondari, ulitelekezwa kwa muda wa kuanzia mwaka mmoja hadi miaka 11</i>	1.25
H/W Masasi	<i>Ujenzi wa miundombinu mbalimbali kwenye shule za msingi, ulitelekezwa kwa muda wa kuanzia mwaka mmoja hadi miaka 8</i>	0.31
<b>Miradi iliyokamilika lakini haitumiki</b>		
H/W Kilindi	<i>Madarasa mawili katika Halmashauri ya Kwamazuma umekamilika mwaka 2021</i>	0.07
H/W Tunduru	<i>Ukumbi wa wanafunzi wa kulia chakula, ujenzi umekamilika mwaka 2021</i>	0.16

#### Athari:

Bajeti ya elimu inatakiwa kufikia asilimia 20 ya Bajeti ya Taifa<sup>5</sup>, mwaka 2020/21 Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia ilipanga kutumia asilimia 14 ya bajeti ya taifa katika sekta ya elimu na kupelekea utofauti wa asilimia 6. Hali hii imesababisha upungufu wa miundombinu kama vile vyoo na madarasa katika shule za msingi na sekondari na kuathiri mahudhurio ya wanafunzi kutohana na mazingira duni ya kujifunzia.

Aidha, upungufu wa matundu ya choo mashulen ihuathiri afya na utulivu wa akili hususani kwa wanafunzi wa kike wakati wa hedhi na wanafunzi wenye mahitaji maalum. Hii huchangia ongezeko la utoro kwa wanafunzi, kwa mfano, kati ya mwaka 2018 na 2021 wanafunzi 18,670 sawa na asilimia 25 ya wanafunzi 74,495 walioandikishwa darasa la kwanza hawakumaliza elimu yao ya msingi.

Vilevile, upungufu wa miundombinu hii unaathiri uwezo wa kufikia malengo yaliyoainishwa katika Mpango wa Tatoo wa Taifa wa Maendeleo wa Miaka Mitano 2020/21-2025/26 ambao unalenga; darasa moja kutumiwa na wanafunzi 50 katika shule za msingi (yaani uwiano wa 1:50) ifikapo mwaka 2025/26; tundu moja la choo kutumiwa na wanafunzi 25 wa kiume na 20 wa kike katika shule za msingi (yaani uwiano wa 1:25 na 1:20) ifikapo mwaka 2025/26; kitabu kimoja kutumiwa na mwanafunzi mmoja (yaani uwiano wa 1:1) ifikapo mwaka 2025/26; mwalimu mmoja kufundisha wanafunzi 50 (yaani uwiano wa 1:50) ifikapo mwaka 2025/26 na dawati moja kukaliwa na wanafunzi 2 (yaani uwiano wa 1:2) ifikapo mwaka 2025/26.

#### Nini Kifanyike:

WAJIBU inashauri Wizara ya Fedha na Mipango, OR-TAMISEMI na Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia kufanya yafuatayo:

- OR-TAMISEMI kufanya tathmini ya miradi ya miundombinu ya shule za msingi na sekondari inayotekelawa kwa nguvu za wananchi ili kuitambua na kupanga mikakati kuikamilisha.

- b) Wizara ya Fedha na Mipango na Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia kutoa kwa wakati ruzuku kwa ajili ya elimu bila malipo kwa shule za msingi na sekondari ili ziweze kutekeleza majukumu yao kwa wakati, na Kamati na Bodi za Usimamizi wa shule ziendelee kushirikiana na wazazi katika kusimamia na kuboresha hali ya miundombinu ya shule za msingi na sekondari.
- c) Serikali iangalie na kutathmini ufanisi wa sera na miongozo yake ya elimu bure na kuangalia njia za ziada za kuongeza bajeti ya elimu. Pamoja na sera nzuri ya Serikali ya Elimu Bure kwa wanafunzi wote wa shule za Serikali, kiwango kinachotolewa na Serikali kwa kila mwanafunzi kwa mwaka, hakitoshelezi mahitaji ya elimu bora. Hii imeleta utofauti wa ubora wa elimu kati ya jamii zilizo na utayari kuchangia huduma kama za chakula na walimu wa ziada na zile jamii ambazo hazina utayari na uwezo wa kifedha wa kuchangia huduma hizo.

### Jambo la 5: Utekelezaji wa Miradi ya Masoko

CAG amebaini kasoro katika ujenzi wa masoko pamoja na changamoto zinazotokana na ukosefu wa upembuzi yakinifu kabla ya kuanza miradi ya ujenzi wa masoko, mazingira yasiyoridhisha ya utendaji kazi, na usimamizi hafifu wa uendeshaji wa masoko. Kasoro nyingine ni ujenzi wa masoko kuchelewa kukamilika na baadhi ya masoko kukamilika lakini kutotumika kama inayoonekana kwenye Jedwali Na 8.

#### Jedwali Na. 8: Hali ya Utekelezaji wa Miradi ya Masoko

MSM	Jina la Miradi	Kiasi Shilingi Billioni
<i>Kuchelewa kukamilika kwa miradi ya Masoko</i>		
H/W Kigamboni	Ujenzi wa soko la kisasa - Kibada	6.61
<i>Miradi iliyokamilika lakini haitumiki</i>		
H/M Mtwara Mikindani	Soko la Chuno halitumiki kwa zaidi ya miezi minne.	5.54
H/M Temeke	Soko la Mbagala kuu lilikuwa wazi kwa asilimia 78, vibanda 141 kati ya vibanda 180 vilikuwa havitumiki.	1.19
	Soko la Kijichi halitumiki	0.77
H/J Dar es Salaam	Soko la Bombom Kiwalani limekamilika zaidi ya miezi 10 lakini hadi sasa halitumiki	0.99
H/W Lushoto	Soko la mbogamboga la Mnadani. Ujenzi umekamilika mwaka 2021 lakini halitumiki	1.05

#### Athari

Kasoro hizi zilizobainishwa, zimepelekea athari zifuatazo:

- (a) Masoko yaliyokamilika kutotumika kunapelekea Serikali kupoteza mapato ya ushuru wa masoko. Serikali imekwishapoteza jumla ya Shilingi 16.15 bilioni kwa masoko yaliyokamilika na kutotumika kama yalivyochambuliwa katika ripoti za CAG. Kwa mfano, kutotumika kwa vibanda 237 kwenye soko la Chuno kwa zaidi ya miezi minne kumepelekea H/M Mtwara Mikindani kupoteza mapato ya zaidi ya Shilingi 32.11 millioni. Kama mapato haya yangekusanywa, ingepatikana asilimia inayopaswa

kukusanya kwa ajili ya kuboresha miundombinu ya masoko hayo.

- (b) Kukosa usimamizi mzuri wa uendeshaji wa masoko kumepelekeea uchakavu wa miundombinu ya masoko nchini. Ubovu wa miundombinu huathiri wafanyabiashara na wanunuzi kiakili na kiafya, hususani katika kukidhi mahitaji muhimu kwenye masoko.



### Nini Kifanyike

Pamoja ya jitihada za Serikali za kutekeleza mradi wa kuendeleza miji ya kimkakati, WAJIBU inashauri yafuatayo:

- Halmashauri zifanye upembuzi yakinifu wa maeneo ambayo masoko yanatakiwa kujengwa na kushirikisha wananchi ili kupunguza hatari ya ujenzi wa masoko yasiyotumika
- Halmashauri ya Manispaa ya Temeke ipunguze kodi ya vibanda, na kuweka utaratibu wa kuwa na mikataba ya muda mrefu na mfupi ili wafanyabiashara waweze kumudu gherama za kukodi vibanda hivyo vya biashara,

### Jambo la 6: Mapungufu Katika Miradi ya Kilimo

Sekta ya kilimo ni sekta ambayo ina mchango mkubwa katika ukuaji wa uchumi wa Tanzania. Sekta inatoa ajira kwa asilimia 65.5 na inachangia asilimia 29.1 ya pato la Taifa. Sekta ya kilimo ni muhimu sana kwa wananchi wa Tanzania ambapo asilimia 70 ya Watanzania wanategemea kilimo kwa maisha yao. Vilevile, asilimia 90 ya ardhi ya Tanzania hulimwa na wakulima wadogo. Katika kuleta mageuzi katika sekta ya kilimo, Serikali kuitia Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II) ilioanza mwaka 2017/18 hadi mwaka 2022/23, inalenga kuleta mageuzi katika sekta ya kilimo kwa madhumuni ya kuongeza uzalishaji wenye tija. Hii ni pamoja na kuhimiza kufanya kilimo cha kibiasara na kuongeza kipato kwa wakulima wote. Mkakati huu unalenga kusaidia kuboresha maisha ya wakulima, kuongeza uhakika na usalama wa chakula na lishe, lakini pia kuongeza pato la taifa.

Kwa mwaka 2020/21 CAG alifanya ukaguzi wa utekelezaji wa miradi mbalimbali ya kilimo na kubaini changamoto zinazochelewesha wananchi kupata huduma za kilimo kwa wakati kutokana na miradi ya kilimo kutelekezwa kama inavyoonekana kwenye Jedwali Na 9,

*Jedwali Na 9: Hali ya Utekelezaji wa Miradi ya Kilimo kwa Baadhi ya Halmashauri*

MSM	Jina la Mradi	Kiasi Shillingi Bilioni
<i>Miradi ya Kilimo iliyotelekezwa</i>		
H/W Chamwino	Mradi wa umwagiliaji kijiji cha Chinangali	2.05
H/W Chemba	Mradi wa umwagiliaji kijiji cha Kidoka	0.81
H/W Buhigwe	Ujenzi wa Kituo cha rasilimali za Kilimo katika Kijiji cha Kibwiga, kuanzia mwaka 2015	0.12
Songea, Makambako, Mbozi, Dodoma na Shinyanga	Mradi wa ujenzi wa vihenge, maghala na kukarabati mitambo iliyopo katika maeneo yaliyochaguliwa na Wakala wa Taifa wa Hifadhi ya Chakula (NFRA)	76.16

### Athari

Ukosefu wa ufanisi katika utekelezaji wa miradi ya skimu za umwagiliaji na ujenzi wa vihenge na maghala, unaleta hatari ya kupungua kwa uhakika na usalama wa chakula na lishe nchini. Pia, udhaifu huo unazuia kufikia malengo ya Serikali kuititia ASDP II ya kubadilisha wakulima kutoka katika kilimo cha kujikimu kwenda katika kilimo cha biashara.

### Nini Kifanyike:

WAJIBU inashauri Wizara ya Kilimo ifanye yafuatayo;

- a) Serikali itenye asilimia 10 ya Bajeti ya Taifa kwa ajili ya kilimo kulingana na makubaliano ya kimataifa ya mwaka 2014 (Malabo Declaration),
- b) Upembuzi yakinifu ufanyike kabla ya kuanza mradi kwa kuwashirikisha wananchi, kwa uendelevu wa miradi ya kilimo,
- c) NFRA na Wizara ya Fedha na Mipango zimfuatilie mkandarasi aliyetelekeza mradi wa maghala ili kuokoa fedha kwa aidha kumalizia mradi au kurudisha fedha kiasi cha Shillingi 49.32 bilioni ambazo ameshalipwa, na
- d) Serikali kulipa kwa wakati wakandarasi ili kuepuka kuchelewesha kukamilika kwa miradi na kuwanyima wananchi fursa ya kutumia miradi hiyo pamoja na ongezeko la gharama zinazotokana na riba.

## Jambo la 7: Ufanisi wa Mifuko ya Kuinua Wananchi Kiuchumi

Uwezeshaji wa wananchi kiuchumi, ni moja ya mkakati ambao Serikali imeweka ili kupunguza umaskini nchini. Katika kufikia adhma hiyo, Serikali ina sera na miongozo mbalimbali inayoongoza katika kuinua wananchi kiuchumi ambayo ni: Dira ya Maendeleo ya Taifa 2025, inataka wananchi kushiriki kikamilifu katika shughuli za kiuchumi. Vilevile, Sera ya Taifa ya Uwezeshaji wa Wananchi Kiuchumi 2004 inalenga kuwawezesha na kuwapa fursa za kiuchumi wananchi katika sekta mbalimbali. Pamoja na Jitihada za serikali kuinua wananchi wake kiuchumi, CAG alibaini baadhi ya changamoto katika uendeshaji wa mifuko ya kuinua wananchi kiuchumi (TASAF na Mfuko wa Wanawake, Vijana na Watu wenyе Ulemavu) kama ifuatavyo;

- i. **Mfuko wa Maendeleo ya Jamii (TASAF)** ulianzishwa mwaka 2000 ukiwa na lengo la kupunguza umaskini kwa wananchi wenyе hali duni nchini. Changamoto zilizobainika katika mfuko huu ni pamoja na:
  - Kutojumuishwa kwa walengwa 4,360 waliothibitishwa kutoka Halmashauri 24 kwenye orodha ya malipo ya program,
  - Walengwa 1,293 hawakupata fedha kiasi cha Shilingi 452.43 milioni kutokana na changamoto za uthibitishaji wa walengwa chini ya mfumo wa malipo ya dirishani, baada ya vifaa vya kielektroniki vinavyotambua alama za vidole kushindwa kuwathibitisha.
  - Kutolewa kwa fedha pungufu za ufadhili wa mradi ambapo CAG alibaini kiasi cha Shilingi 545 bilioni sawa na 27% hazikutolewa hivyo kurudisha nyuma jitihada za kupunguza umaskini kwa kaya maskini nchini.
- ii. **Mfuko wa Wanawake, Vijana Na Watu Wenyе Ulemavu:** Mwaka 2017/18 Serikali iliboresha utoaji wa mikopo kwa vikundi vya wanawake, vijana na watu wenyе ulemavu kwa kutumia uwiano wa 4/4/2 unaotokana na asilimia 10 ya makusanyo ya ndani ya Halmashauri. Lengo la kuboresha uwiano huo liliku ni kuongeza kiwango cha mkopo kwa vikundi vya watu wenyе ulemavu. Katika uendeshaji wa mfuko huu, unaoratibiwa na Mamlaka ya Serikali za Mitaa, CAG alibaini changamoto zifuatazo:
  - Mamlaka ya Serikali za Mitaa 17 zilitoa mikopo yenyе thamani ya 3.26 bilioni bila kufuata uwiano wa 4/4/2 hivyo kufanya kutokua na usawa katika utoaji wa mikopo hiyo.
  - Mamlaka ya Serikali za Mitaa 155 zilihindwa kukusanya marejesho ya mikopo kutoka kwenye vikundi vinavyodaiwa kiasi cha Shilingi 47.01 bilioni, hivyo kuhatarisha uhai wa mfuko huu.
  - Halmashauri 83 zilihindwa kutenga asilimia 10 kutoka katika mapato yake ya ndani hivyo kushindwa kuchangia kiasi cha Shilingi 6.68 bilioni kwenye mfuko. Kutengenya fedha kwa ajili ya mfuko huu ni kinyume na Sheria ya Fedha ya Mamlaka ya Serikali za Mitaa Sura ya 90 kifungu cha 37 (A).
  - Halmashauri 11 hazikupeleka kwenye akaunti maalumu ya kusaidia fedha za marejesho kukopeshwa tena kwa wanavikundi Shilingi 1.24 bilioni za marejesho ya mikopo kutoka kwa wana vikundi.

## Athari

Kushindwa kutekeleza malengo ya mifuko hii kutokana na changamoto zilizoainishwa hapo juu, kunapelekea wanufaika (Wananchi) kushindwa kupata huduma ambazo zinasaidia kuinua maisha yao kiuchumi. Vilevile, hali hii inasababisha Serikali kushindwa kufikia malengo yake ya kupunguza umaskini nchini.

## Nini Kifanyike

Ofisi ya Rais - TAMISEMI kwa kushirikiana na Baraza la Taifa la Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi kuhakikisha;

- Halmashauri 83 ambazo hazikutenga asilimia 10 ya mapato yake kwa ajili ya Mfuko wa Uwezeshaji wa Wanawake (4%), Vijana (4%) na Watu Wenye Ulemavu (2%), kinyume na matakwa ya Sheria ya Fedha za Serikali za Mitaa ya mwaka 1982 (kama ilivyorekebishwa) wachukuliwe hatua za kinidhamu,
- Sekretarieti za Mikoa na Halmashauri zinashauriwa kutenga maeneo maalum ya uwekezaji kwa ajili ya shughuli za uwezeshaji kiuchumi. Hii ni pamoja na kutenga maeneo ya kilimo, viwanda na biashara ndogo ndogo na za kati ili wanaokopa kwenye mfuko waweze kufanya biashara vizuri na kurejesha mikopo yao kwa wakati,
- Uhakiki wa mipango biashara ya vikundi ufanyike kwa ufanisi ili wanufaikaji wa mikopo hiyo waweze kurudisha mikopo yao kwa wakati
- Serikali za Mitaa kusaidia kufuatilia mikopo na kubandika majina ya vikundi vinavyodaiwa kwenye mbao za Halmashauri na Serikali za Mitaa/Vijiji.
- Serikali kupitia TASAF ianze kutumia mfumo wa utambuzi wa sura (Facial recognition system) pamoja na vitambulisho vya uraia (NIDA) katika kutambua wanufaika wa TASAF ili kuepukana na changamoto za kutotambulika kwa alama za vidole gumba.

## Jambo la 8 Hali Ya Utoaji Huduma Katika Magereza Nchini

Sheria ya Magereza Sura Namba 58 inaeleza haki ya mfungwa ni kupatiwa malazi safi na ya kutosha ambapo mfungwa mmoja anahitaji eneo la mita za mraba 2.8.

Ukaguzi katika magereza 15 yaliyokaguliwa nchini, na CAG ulibaini changamoto zifuatazo;

- i. **Upungufu wa majengo ya mahabusu na wafungwa:** Magereza 15 yaliyokaguliwa yalikuwa na mahabusu na wafungwa 5,565 wakati uwezo wa magereza hayo ulikuwa ni wafungwa 4,493 ambapo ni ongezeko la mahabusu na wafungwa 1,075 sawa na asilimia 24. Gereza lililokuwa na msongamano mkubwa ni Gereza la Keko ambalo lilikuwa na wafungwa zaidi ya uwezo wake kwa asilimia 194 likifuatiwa na Gereza la Kiomboi lenye asilimia 128 ya msongamano wa wafungwa.



- ii. **Kukosekana kwa maji safi na salama kwenye magereza:** Kati ya magereza 15 yaliyokaguliwa, 8 hayakuwa na huduma ya maji safi na salama. Hii ni kutokana na magereza hayo kutolipa huduma ya maji kwa mamlaka husika. Kukosekana kwa maji safi na salama kunafanya wafungwa kutumia maji yasiyo salama kwa afya kutoka kwenye visima na mifereji au kwenye mabonde.
- iii. **Ukosefu wa vifaa vya usalama kwenye magereza:** Katika kuhakikisha usalama wa wafungwa, magereza yanatakiwa kuwa na vifaa vya kisasa vya kuangalia usalama magerezani. Vifaa hivyo ni pamoja na mashine ya kutambua vitu visivyoruhusiwa magerezani (scanners, metal detectors, Closed Circuit Television (CCTV) na searchlights). Kati ya magereza 15 yaliyokaguliwa, ni magereza mawili tu (Keko na Segerea) ndio yalikua na vifaa hivyo.
- iv. **Utoaji duni wa huduma ya afya magerezani:** Sheria ya magereza inataka uwepo wa mhudumu wa afya angalau mmoja kwa kila gereza nchini. CAG alibaini uchakavu wa miundombinu ya huduma ya afya hususani kwa magereza yaliyo pembezoni mwa miji, ikiwepo:
  - **Upungufu / ukosefu wa watumishi wa afya,** ambapo katika magereza 15 yaliyokaguliwa, magereza mawili (gereza la Kingurungundwa na Ushora) hayakuwa na mhudumu wa afya kabisa.
  - **Ukosefu wa huduma ya uzazi magerezani,** ambapo gereza la Keko, Kingurungundwa, Iringa, Manyoni, na Ukerewe hayakuwa na huduma ya uzazi. Hivyo, wafungwa katika magereza hayo wanalazimika kupata huduma za uzazi nje ya gereza.
  - **Ukosefu wa zahanati za magereza na vifaa tiba:** Kati ya magereza 15 yaliyokaguliwa, ni magereza 5 tu (Keko, Segerea, Iringa, Isupilo, na Butimba) ndio yana zanahati pamoja na vifaa tiba.
  - **Ukosefu wa gari la wagonjwa kwa magereza** ulionekana katika magereza yote 15 yaliyokaguliwa na CAG.

## Athari:

Kasoro hizi zilizobainishwa, zimepelekea athari zifuatazo:

- (a) Uwezekano wa kuwa na milipuko ya magonjwa kutokana na mlundikano wa wafungwa na uhaba wa maji magerezani. Pia, hali hii inaweza kusababisha vifo vyta mama wajawazito na watoto kutokana na huduma duni ya uzazi magerezani.
- (b) Ukosefu wa vifaa vyta kuhakiki usalama kwenye magereza inahatarisha usalama wa wafungwa, kutokana na hatari ya baadhi ya wafungwa kuingia na vifaa visivyoruhusiwa ndani ya gereza, au kufanyiwa vitendo kinyume na haki za binadamu. Utoaji duni wa huduma za kijamii katika magereza ni kinyume na utoaji wa huduma kwa misingi ya haki za binadamu.

## Nini Kifanyike

Ili kuboresha hali ya magereza nchini, WAJIBU inashauri yafuatayo kufanyika;

- i. Wizara ya Mambo ya Ndani iandae mpango wa muda mfupi, kati na mrefu wa kutatua hali ya msongamano wa magereza ikiwepo ujenzi wa magereza mapya, upatikanaji wa vifaa tiba, watoa huduma za afya, madawa pamoja na vifaa vyta kiusalama. Ni dhahiri kuwa idadi ya wananchi imeongezeka hivyo na idadi ya wanaofanya makosa wanaongezeka.
- ii. Mahakama itoe amri kulingana na Sheria ya Huduma kwa Jamii ya mwaka 2002 (Community Service Act of 2002) kwa watu wanaohukumiwa kifungo chini ya miaka mitatu kufanya shughuli za kijamii bila malipo kama njia ya kutumikia adhabu zao ili kupunguza mrundikano wa wafungwa magerezani.
- iii. Mahakama ishughulikie kesi za mahabusu kwa wakati uliopangwa kisheria ili kupunguza msongamano magerezani. Kuchelewesha hukumu ni kuzuia haki.

## **HITIMISHO**

Masuala yaliyochambuliwa katika ripoti hii yanalenga kutoa taarifa na kuongeza uelewa wa mambo yaliyo katika ripoti za CAG kuhusu hali ya utoaji wa huduma kwa jamii hapa nchini. Ni matumaini ya WAJIBU kuwa taarifa hizi zitasaidia kufuatilia utolewaji wa huduma katika sekta ya kilimo, afya, maji, elimu masoko na masuala mtambuka ya haki za binadamu.

### **USHAURI:**

Ili kuongeza ufanisi, uwazi na uwajibikaji katika kutoa huduma za jamii, WAJIBU inashauri yafuatayo kufanyika kupitia wadau mbalimbali;

- a) Serikali kupitia Ofisi ya Rais TAMISEMI ishirikiane na AZAKI katika utekelezaji mpango wa uendeshaji wa zoezi la PETS/SAM ili kuibua taarifa za utekelezaji wa miradi na kuongeza ufanisi wa usimamizi wa miradi hiyo. Mapendekezo ya kamati za PETS/SAM yatumike katika kuongeza ufanisi wa utoaji wa huduma za jamii,
- b) Asasi za Kiraia (AZAKI) kwa kushirikiana na wananchi ziendelee kufanya ufuatiliaji na kutoa taarifa kwa jamii ya miradi ya maendeleo kwa kutumia dhana ya ufuatiliaji wa Jamii (PETS/SAM), ili kuwawezesha wananchi kufahamu kwa undani hali ya utekelezaji wa miradi.
- c) Wanahabari wanashauriwa kuendelea kutoa makala maalum za hoja za Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ili wananchi waweze kufuatilia na kudai utekelezaji wa mapendekezo ya CAG.
- d) Halmashauri kupitia Kamati za Fedha, Uchumi na Mipango, zihakikishe mapendekezo yanayotolewa na mkaguzi wa ndani wa halmashauri pamoja na yale ya CAG yanatekelezwa kikamilifu kabla ya ukaguzi unaofuata. Hii ni pamoja na kufanya mapendekezo yaliyotolewa na CAG kuwa ajenda ya kudumu kwenye kila kikao cha Baraza la Madiwani.
- e) Wananchi kushiriki katika utekelezaji wa miradi ya maendeleo katika Halmashauri husika. Vilevile, kushiriki katika kufuatilia utekelezaji wa miradi ya maendeleo na upangaji bajeti kupitia mpango ulioboreshwu wa fursa na vikwazo (O&OD). Wananchi wana haki ya kudai uwajibikaji pale wanapoona huduma zinazotolewa hazikidhi vigezo.
- f) Redio za jamii zifanye kazi ya ziada ya kuwaelimisha wananchi juu ya wajibu wao katika kushiriki kwenye michakato ya mipango na bajeti ya vijiji/mitaa yao na pia kufuatilia utekelezaji wa bajeti hizo ikijumuisha miradi ya maendeleo.



---

## **WAJIBU - INSTITUTE OF PUBLIC ACCOUNTABILITY**

S.L.P 13486,

Barabara ya Rose Garden Mtaa wa Ndovu, Nyumba No.10, Dar es Salaam

Baruapepe: wajibu.institute@gmail.com

